

Kultura i język regionu

Pakiet składa się ze scenariusza 45-minutowych zajęć i filmu. W trakcie zajęć uczniowie utrwalają wiadomości dotyczące zróżnicowania polszczyzny, poznają twórczość inspirowaną folklorem, a także analizują cechy danej kultury. W filmie Joanna Kos-Krauze, reżyserka i scenarzystka, opowiada o postaci Papuszy, cygańskiej poetki - samouka, która pisała w języku romskim.

- [Papusza - kobieta, poetka, Cyganka](#)
- [Skarbnica wiedzy](#)

Papusza - kobieta, poetka, Cyganka

Joanna Kos-Krauze, reżyserka i scenarzystka, opowiada o postaci Papuszy, cygańskiej poetki - samouka, która pisała w języku romskim.

Film dostępny na portalu epodreczniki.pl

Skarbnica wiedzy

Scenariusz zajęć

III etap edukacyjny, język polski

Temat: Skarbnica wiedzy

Treści kształcenia:

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

3. Świadomość językowa. Uczeń:

4) rozpoznaje cechy kultury i języka swojego regionu.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- Wie o zróżnicowaniu polszczyzny,
- Rozróżnia język ogólnopolski i gwarowy,
- Rozumie pojęcia: gwara, dialekt,
- Analizuje wskazane zjawiska, próbuje określić ich istotę,
- Podejmuje dyskusję na określony temat.

Nabywane umiejętności:

Uczeń:

- Rozpoznaje kilka odmian polszczyzny,
- Zna twórczość inspirowaną folklorem,
- Wskazuje rozmieszczenie dialektów na mapie Polski,
- Zna pojęcia: „gwara”, „dialekt”, „stylizacja gwarowa”,
- Jest świadomy zależności między językiem a kulturą.

Kompetencje kluczowe:

- Umiejętność uczenia się,
- Porozumiewanie się w języku ojczystym,
- Kompetencje społeczne i obywatelskie,
- Świadomość i ekspresja kulturalna.

Środki dydaktyczne:

- Zasób multimedialny: film „Papusza – kobieta, poetka, Cyganka”,

- Sprzęt multimedialny: komputer, projektor multimedialny, tablica interaktywna,
- Fragment „Historii filozofii po góralsku” ks. Józefa Tischnera¹,
- Fragment „Elementarza śląskiego” Marka Szołtyska²,
- Fragment powieści Władysława Reymonta „Chłopi”³,
- Słownik języka polskiego,
- Mapa polskich gwar i dialektów⁴.

Metody nauczania:

- Podające: anegdota, objaśnienia, wyjaśnienia,
- Problemowe aktywizujące: dyskusja dydaktyczna, rozmowa kierowana,
- Ekspozująca: film,
- Praktyczna: ćwiczenia przedmiotowe.

Formy pracy:

- Zbiorowa,
- Zespołowa jednolita,
- Indywidualna jednolita.

Przebieg zajęć:

Etap wstępny

Nauczyciel wita się z uczniami i na wstępie opowiada anegdotę o tym, jak podczas wędrowki po Polsce zdarzyło mu się w menu restauracyjnym trafić na następujące potrawy: golce z szmurowaną kapustą, szneki z glanssem, karminadle, buchty. Relacjonuje, jak zabawne i emocjonujące było rozszyfrowywanie, co się kryje pod nazwą, która niewiele mówi i nie nasuwa żadnych skojarzeń.

Następnie pyta młodzież, czy i im zdarzyło się kiedykolwiek zauważyć, jak zróżnicowany może być język polski, np. podczas pobytu w odległych od ich miejsca zamieszkania regionach kraju. Uczniowie, dzieląc się swoimi spostrzeżeniami, powinni wskazywać znane im odmiany polszczyzny.

Po takim wprowadzeniu nauczyciel proponuje projekcję filmu z zasobu multimedialnego, z poleceniem wypisania w zeszytach informacji o postaci opisywanej przez reżyserkę, Joannę Kos-Krauze, jak również grup etnicznych i kulturowych, o których opowiada. Prosi też uczniów, by zastanowili się, dlaczego uważa ona, że należy pamiętać o ludowych bądź pochodzących z mniejszości etnicznych twórcach?

Po emisji materiału chętni odczytują swoje notatki, pozostali uzupełniają informacje, komentują je. Uzgadniają, że wśród cech kultury jakiegoś regionu należy uwzględniać również analizę kultur mniejszości etnicznych, które współistnieją z polską kulturą regionalną.

Na zakończenie części wprowadzającej nauczyciel zaznajamia uczniów z tematem lekcji, wyjaśniając, że poszczególne regiony Polski, wraz ze swoim folklorem oraz odmianą języka, są skarbnicą wiedzy o polskiej tradycji i kulturze.

Etap realizacji

Nauczyciel pyta uczniów, czy wiedzą, jaką nazwę noszą inne odmiany polszczyzny. Następnie prosi o wyszukanie w słowniku języka polskiego terminów: „dialekt”, „gwara”, odczytanie ich i zapisanie definicji w zeszytach, np.:

Gwara – mowa ludności wiejskiej zamieszkującej określone, niewielkie terytorium, różniąca się od języka ogólnonarodowego i mowy sąsiednich okolic pewnymi cechami fonetycznymi i słownikowymi, rzadziej gramatycznymi.

Dialekt – zespół kilku lub kilkunastu gwar.

Niekiedy gwara i dialekt traktowane są synonimicznie.

W kolejnej części zajęć uczniowie otrzymują po dwa teksty z zadaniami – mają pracować w parach:

- Odczytaj każdy tekst tak, aby móc go zrelacjonować; oceń, czy opowiadanie, o czym są te materiały, jest możliwe.
- Co sprawia trudność w zrozumieniu tekstu?

Tekst 1 (fragment „Historii filozofii po góralsku”, Tischner):

Głupi godo i godo, ale nie wiys, co godo. Przeskakuje z jednego na drugie. Roz o drzewie, roz o zabie, roz o krowie. Utrapiynie z takim. A niek się jesce taki naucyciel trefi, to do cna oducy dzieci ucynio. Mądrość porządkuje. Głupota, ka stąpnie, bałagani.

Tekst 2 (fragment z „Elementarz śląski”, Szoltysek):

W jednyj wsi miyszkała se z rodzina mało dziółszka, keryj mama usztrykowała fajno czerwono czopeczka. A było to downo, kiedy takie staromodne czopeczki nazywali kapturkami, Dziółszka dycki chodziła w tym kapturku i bestoż ludzie zaccli godac na nia „Czerwony Kapturek”.

Po odczytaniu tekstów uczniowie dzielą się spostrzeżeniami, próbują rozszyfrować treść, przetłumaczyć i zrelacjonować. Nauczyciel inicjuje krótką dyskusję na temat trudności w odbiorze tekstów gwarowych. Odwołując się do analizowanych przykładów, wyjaśnia, że dzieła napisane gwarą od dawna cieszą się sporą popularnością czytelniczą – pyta uczniów, czy znają nazwiska pisarzy, którzy tworzą w języku swojego regionu. Jeśli nie potrafią wymienić, nauczyciel podaje nazwiska: Józef Tischner, Wojciech Kuczok, Marek Szoltysek.

Następnie uczniowie wypisują z tekstów przykłady słownictwa gwarowego (np. po pięć wyrazów) oraz zapisują ich odpowiedniki w języku ogólnopolskim, np.:

wiys – wiesz

zabie – żabie

niek – niech

jesce – jeszcze

ucynio – uczenia

miyszkała – mieszkała

dziolszka – dziewczynka

usztrykowała – zrobiła na drutach

zaczli – zaczęli

dycki – zawsze

Nauczyciel wyświetla mapę Polski z wyróżnionymi na niej kilkoma głównymi dialektami; uczniowie wpisują do zeszytów główne dialekty polskie. Sugerowana notatka:

Na obszarze Polski wyróżniamy kilka głównych dialektów: wielkopolski, mazowiecki, śląski, kaszubski, małopolski oraz dialekty mieszane (charakterystyczne dla tzw. ziem odzyskanych).

Nauczyciel pyta uczniów:

- Czy sami możecie podać przykłady znanych wam wyrazów gwarowych? Czy potraficie określić, z jakich regionów kraju pochodziły dialekty, z którymi się zetknęliście?
- Jakie znacie gwary, dialekty? Z jakimi sami się spotkaliście? Co was zaskoczyło w wymowie mieszkańców innych obszarów Polski?
- Czy możecie się posłużyć przykładami swojej rodziny: dziadków, krewnych zamieszkujących inne regiony kraju posługujących się gwarą?

Etap końcowy

Nauczyciel czyta fragment tekstu pochodzący z „Chłopów”; wprowadza pojęcie stylizacji gwarowej oraz określa jej funkcję. Uczniowie zapisują definicję w zeszycie, np.:

Stylizacja gwarowa – świadome wprowadzenie do utworu literackiego dialektyzmów lub elementów przypominających określoną gwarę, stosowane przez pisarzy do odtworzenia kolorytu lokalnego.

– Nie łamcie ino gałęzi, bo na bezrok gruszek mieć nie będzie.

– *My nie rzucalim na gruszki, ino że tam jest gapie gniazdo – ozwał się śmielszy. (...)*

– *Pan Bóg dał latoś urodzaj na kartofle, co? – mówił, wyciągając otwartą tabakierkę do męzczyzn – brali sumiennie i z szacunkiem w szczypty, nie śmiejąc przy nim zażywać.*

– *Juści, kartofle kiej kocie łby i dużo pod krzakami.*

– *Ha, to świnię zdrożęją, bo jaki taki chciał będzie wsadzać do karmika.*

– *Już i tak drogie; na zarazę latem wyginęły, a i do Prus kupują. (...)*

– *Jaguś, kumentna jesteś, co? Śliczności ty moje! Jaguś, nie bój się, dobrze ci u mnie będzie, jak i u matuli nie było lepiej.. Panią se będziesz, Jaguś, panią... dziewczkę ci przynajmę, byś się zbytnio nie utrudzała... obaczysz!... [...]*

Nauczyciel indaguje uczniów o to, czy uważają, że warto znać gwary i kultywować tę mowę. Na zakończenie, odnosząc się do tematu zajęć, pyta, czy zgadzają się z takim sformułowaniem w kontekście gwar i dialektów polskich. Prowadząc krótką dyskusję, jeszcze raz podkreśla, że polskie gwary ludowe to skarbnica wiedzy o przeszłości, kulturze, tradycji i obyczajach Polski.

Na zakończenie prosi o zanotowanie treści zadania domowego:

Sformułuj krótką wypowiedź na temat: „O czym mówią nam gwary?”

Dodatkowo:

Jeżeli wystarczy czasu lub uczniowie wykazują duże zainteresowanie postacią Papuszy, nauczyciel może przedstawić im fragmenty twórczości romskiej poetki. Warto w tym celu zajrzeć na stronę w linku: <http://culture.pl/pl/tworca/papusza-bronislawa-wajs>

-
1. Proponowane źródło: Józef Tischner, *Arystoteles – Tadek Pudzisz z Grónkowa*, [w:] tegoż, *Historia filozofii po góralsku*, Społeczny Instytut Wydawniczy ZNAK, Kraków 2001, s. 108.↵
 2. Proponowane źródło: Marek Szołtysek, *Czerwony Kapturek czyli bojka o dziółszce w czerwonyj czopeczce*, [w:] tegoż, *Elementarz śląski*, Wydawnictwo Śląskie ABC, Rybnik 2011, s. 11.↵
 3. Proponowane źródło: Władysław Reymont, *Chłopi*, t. 1 – *Jesień*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1952, s. 10 i 219.↵
 4. Proponowane źródło: <http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl>; inne źródła. Można w tym celu również posłużyć się jednym z opracowań Karola Dejny, np. *Atlas gwar polskich*, PAN, Warszawa 2000.↵

Plik o rozmiarze 90.01 KB w języku polskim

Plik o rozmiarze 118.00 KB w języku polskim

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

scholaris

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Materiał edukacyjny wytworzony w ramach projektu „Scholaris – portal wiedzy dla nauczycieli” współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.